

Список літератури: 1. Чельцов М.А. Уголовный процесс. 1969. 2. Шпилев В.Н. Содержание и формы уголовного судопроизводства. Минск, 1974. 3. Садовский В.Н. Основания общей теории систем. М., 1974. 4. Якимович Ю.К. Структура советского уголовного процесса: система стадий и система производств. Основные и дополнительные производства. Томск, 1991. 5. Рахунов Р.Д. Участники уголовно-процессуальной деятельности по советскому праву. М., 1961. 6. Жогин Н.В., Фаткуллин Ф.Н. Предварительное следствие в советском уголовном процессе. М., 1965. 7. Григорьев В.Н. Обнаружение преступлений органами внутренних дел. Ташкент, 1986. 8. Гуляев А.П. Следователь в уголовном процессе. М., 1981. 9. Бобров В.К. Стадия возбуждения уголовного дела. М., 1997. 10. Бородин В.С. Разрешение вопроса о возбуждении уголовного дела. М., 1970. 11. Бажанов С.В. Стоимость уголовного процесса: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Н. Новгород, 2002. 12. Балашов А. Действительно ли возбуждение уголовного дела – первоначальная стадия уголовного процесса? // Соц. Законность. 1989. № 8. 13. Безлепкин Б.Т. Уголовный процесс России. М., 1998.

Надійшла до редколегії 13.05.05

В.М. Фесюнін

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ТА ПІДРОЗДІЛІВ ДПС УКРАЇНИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ»

Проблеми взаємодії державних органів з громадськістю були предметом досліджень багатьох вчених, зокрема О.М. Бандурки, Б. Гурне, В.С. Комаровського, В.П. Скоблика, В.О. Соболева, О.М. Музичука, В.І. Московця, В.М. Плішкіна, Г.Г. Почепцова та інших. Проте в існуючих наукових працях з цієї проблематики відсутнє єдине розуміння категорії «взаємодія» та таких суміжних з цим терміном понять як «співпраця», «партнерство» та ін. В наукових працях цей термін досліджується фрагментарно або в рамках ширшої організаційно-правової проблематики, без комплексного підходу. Отже, є необхідність у його подальшому вивченні.

Поняття «взаємодія» використовується тоді, коли мова йде про взаємоузгоджену діяльність різноманітних органів і організацій. Взаємодію прийнято розуміти у вузькому та широкому значенні. У широкому значенні під взаємодією розуміється співпраця, яка розкривається у спільних узгоджених діях, спрямованих на спільну мету, у взаємній допомозі під час вирішення завдань. Так, Т.І.Маркелов підкреслює, що «взаємодія – це глибоке поняття, до якого входять спілкування, зв'язок і взаємодопомога у вирішенні спільних завдань» [1, с.110]. У вузькому значенні термін «взаємодія» полягає у планомірному здійсненні комплексу заходів в певній сфері, наприклад, у боротьбі із злочинністю. Суть взаємодії полягає у спільних узгоджених діях, спрямованих на спільні цілі, у взаємодопомозі при вирішенні завдань.

У загальному вигляді взаємодію можна визначити як такий стан взаємозв'язків, при якому вони справляють взаємний вплив один на одного та на відповідну сферу діяльності. Взаємодія постійно відновлюється, формується і забезпечує систему відносин між партнерами. Це можуть бути відносини співпраці, взаємодопомоги тощо.

Категорія «взаємодія» є однією із характеристик соціальної системи, оскільки дозволяє зрозуміти сутність самого явища взаємодії, яке забезпечує життєдіяльність соціосистеми. У дослідженні ми розглядаємо категорію «взаємодія» як закономірний, суттєвий і дуже активний вид зв'язку, залежності або відношення між об'єктивними явищами. Вона відбувається не тільки між відносно цілісними елементами, що утворюють кожно окремо визначену матеріальну (для соціальних систем – соціальну) одиницю, але й всередині цих явищ, між їх окремими сторонами, властивостями чи якостями. Саме характер зв'язку – прямий чи опосередкований, кількісний чи якісний, внутрішній чи зовнішній, змістовний чи формальний тощо, і обумовлює сутність і результати взаємодії. Тим самим взаємодія відображає в будь-якому соціальному явищі його сутність і структуру, зміст і форму, обумовлює логічну та історичну послідовність процесу розвитку [2, с.81].

У сучасній соціальній психології виділено декілька механізмів соціальної взаємодії, що можуть бути згруповані за трьома напрямками відповідно до соціальної ситуації, у якій вони, як правило, використовуються: 1) рольової, міжгрупової взаємодії, де партнер сприймається як носій певної ролі. У цій ситуації, як правило, ставиться завдання щодо присвоєння йому певних ознак, на основі яких може бути побудований поверхневий, первинний контакт. Ситуація може бути визначена як однозначна, тому що інша людина сприймається тут крізь призму соціально вироблених рольових і міжгрупових уявлень, узагальнень; 2) міжособистісної взаємодії, що вимагає не просто розуміння того, хто сприймається, співвіднесення його з певною групою або роллю, але і розуміння, встановлення довірчих стосунків у процесі спілкування або спільної діяльності. Ситуація може бути визначена як діалог, зорієнтований на порозуміння. Механізми розуміння – це співставлення себе з іншою людиною, співчуття; 3) специфічна взаємодія, яка пов'язана з виникненням нерозуміння партнера, насамперед того, із яким передбачається встановити певні стосунки або налагодити спільну діяльність. Непорозуміння припускає аналіз причин поведінки [3, с.10].

Категорія взаємодії є істотним методологічним принципом пізнання всіх суспільних явищ і зв'язків. Щоб розкрити дійсну сутність явища, необхідно виявити закономірності її взаємодії з іншими явищами. Будь-який об'єкт може бути зрозумілим і визначеним лише в системі відносин або у взаємодії з іншими навколишніми явищами, їх частинами, сторонами і властивостями. Без вивчення взаємодії в її загальному конкретному прояві не можна зрозуміти ні властивостей, ні структури, ні законів дійсності.

Як філософська категорія, взаємодія, звичайно вживається для фіксації впливу об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість. До основних форм взаємодії відносять загальний зв'язок явищ, рух, зміну і функціональну залежність [4, с.219]. Філософське трактування взаємодії насамперед орієнтує на те, що відповідні процеси взаємодії визначають структурну організацію системи і порядком її об'єднання поряд з іншими об'єктами в систему більшого розміру. Як зазначають П.М.Федосєєв та С.М.Ковальов, взаємодія як «філософська категорія, відображає процеси впливу різнома-

нітних об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість, зміну стану, взаємоперехід, а також породження одним об'єктом іншого. Взаємодія становить вид безпосереднього або опосередкованого, зовнішнього або внутрішнього відношення зв'язку» [5, с.81]. «Матеріальний світ – пов'язане єдине ціле. Усі його предмети і явища розвиваються не ізольовано, а в безперервному зв'язку і єдності з іншими предметами і явищами. Взаємозв'язок предметів і соціальних явищ суспільства має загальний характер, саме їх загальний зв'язок породжує феномен взаємодії явищ і предметів, одного з одним. В тій обставині, що ці тіла знаходяться у взаємному зв'язку, уже міститься те, що вони впливають один на одного», – відзначає І.Ф.Недольний [6, с.123].

Таким чином, для категорії «взаємодія» з філософської точки зору характерно: по-перше, наявність фактичних та стійких зв'язків, по-друге, таких зв'язків, що дозволяють об'єктам впливати один на одного; по-третє, наявність самого впливу, у результаті якого відбувається взаємна зміна взаємодіючих сторін.

Щоб взаємодія відбулася необхідним є усвідомлення спільності потреб сторін, які прагнуть взаємодіяти. Базовими потребами населення, які об'єктивно спонукають його до стосунків з органами та підрозділами ДПС України, можна назвати прагнення до правомірної поведінки. Є ще одна група потреб, яка пов'язана з прагненням людини до поваги, особливо як-що це стосується поваги особи, яка є представником закону, порядку.

Базуючись на філософських концепціях, теорія управління визначає взаємодію як погоджену у часі і місці спільну діяльність, спрямовану на досягнення загальної мети. Взаємодію як управлінське поняття можна розглядати як форму зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємно доповнюючи один одного, створюють умови для успішного функціонування всієї системи в цілому. Причому необхідно мати на увазі, що взаємодія як управлінська категорія виявляється не тільки у внутрішньо-організаційній діяльності системи, але й в зовнішніх її функціях.

В науці управління під взаємодією розуміють систематичне, стійке виконання дій, котрі спрямовані на те, щоб викликати відповідну реакцію партнера. Викликана реакція, в свою чергу, породжує реакцію того, хто впливає на партнера [7, с.5]. В.Д.Резвих, І.А.Склярів під взаємодією розуміють спільну або погоджену за метою, місцем і часом діяльність різних державних органів і громадських організацій, що вирішують яке-небудь спільне завдання [8, с.59]. Пізнання явищ і процесів, що відбуваються в об'єктивній дійсності, – це пізнання їхньої взаємодії. Взаємодія завжди носить конкретний характер у тому розумінні, що вона завжди є відношенням сторін певної цілісної системи [9, с.59]. На думку В.М.Шванкова, взаємодія – «це ділове співробітництво на основі взаємодопомоги частин та елементів системи з метою найбільш ефективного розв'язання завдань» [10, с.10].

Аналіз визначень взаємодії, які використовуються в теорії та практиці управління, надали змогу виділити такі її ознаки: взаємодія – це діяльність; наявність декількох (не менш двох) суб'єктів взаємодії; погодженість заходів за метою, місцем, часом, методами; спрямованість функціонування

взаємодіючих суб'єктів; наявність нормативної (правової) бази взаємодії; становище, яке обіймають суб'єкти взаємодії в ієрархії системи; зміст завдань, які виконуються суб'єктами взаємодії; спільна діяльність.

У сучасній психологічній науці взаємодія розглядається як «дії індивідів, спрямовані одна до одної» [11, с.448]. Психологи відзначають, що для спільної діяльності найбільш типові такі стратегії поведінки її учасників стосовно один до одного: 1) співробітництво – партнери по взаємодії сприяють один одному, активно допомагають досягненню індивідуальних цілей кожного й загальних цілей спільної діяльності; 2) протиборство – партнери протидіють один одному й перешкоджають досягненню індивідуальних цілей кожного; 3) відхилення від взаємодії – партнери намагаються уникати активної взаємодії; 4) одностороння взаємодія – один із учасників спільної діяльності сприяє досягненню загальних цілей, а інший ухиляється від взаємодії з ним; 5) контрастна взаємодія – один із партнерів намагається сприяти іншому, а другий застосовує стратегію активної протидії йому; 7) компромісна взаємодія – обидва партнери або частково сприяють, або частково протидіють один одному [12, с.57].

На нашу думку, найважливішим чинником взаємодії має бути формування необхідних мотивів. Мотив – це спонукування до вчинення акту поведінки, породжене потребами. Виділяють такі мотиви: перетворюючий – прагнення до вирішення цікавих завдань; комунікативний – прагнення до спілкування; прагматичний – прагнення до користі, до задоволення матеріальних потреб; конкурентний – прагнення бути першим; досягнення – прагнення до подолання труднощів [13, с.192].

Отже, взаємодія проявляється в процесі взаємовпливу і використанні можливостей один одного для досягнення власних цілей. Таким чином, взаємодія виникає там і тоді, де взаємозв'язок між суб'єктами об'єднаний спільною метою. По-друге, взаємодія полягає не тільки в безперервному впливі один на одного, а також і під час використання взаємодіючими сторонами можливостей один одного для досягнення власних цілей.

Слід відзначити і те, що у науковій літературі містяться непоодинокі випадки, коли виділяють так звану «негативну взаємодію». Наявність і необхідність негативної взаємодії у цілісних системах, у свій час, була аргументована В.Г.Афанасьєвим, який зазначав, що «неоднорідність і суперечливість цілого – необхідне джерело, основа функціонування та розвитку цілісної системи. Саме завдяки суперечностям відбуваються зчеплення, взаємодія частин цілого, взаємний обмін матерією та енергією, у процесі якого один компонент знаходить в іншому те, що йому необхідно для нормального існування» [14, с.66]. Цю думку поділяє також і В.М.Плішкін, який негативну взаємодію в органах внутрішніх справ визначає як режим взаємозв'язків між елементами системи органів внутрішніх справ, при якому функціонування цих елементів спрямоване на досягнення протилежних цілей (вплив та дії кожного спрямовані на те, щоб перешкодити розвитку іншого суб'єкта) [15, с.503].

На нашу думку, визнання наявності негативної взаємодії суперечить змісту поняття «взаємодія» – як взаємоузгодженого функціонування

суб'єктів (елементів). Якщо мають місце протилежні цілі, то про взаємодію мова йти не повинна. Тут більше підходять такі терміни, як «протидія» та «боротьба».

Таким чином, під взаємодією органів та підрозділів ДПС України з громадськістю ми розуміємо такий стан взаємозв'язків, при якому: по-перше, формується позитивна громадська думка щодо діяльності органів та підрозділів ДПС України; по-друге, підвищується рівень податкової культури населення; по-третє, має місце спільна діяльність щодо забезпечення виконання податкового законодавства через інститут волонтерства, залучення деяких категорій громадян як спеціалістів в сфері контрольно-перевірочної діяльності, виконання правоохоронних функцій.

Список літератури: 1. Маркелов Т.Л. Взаимосвязь органов прокуратуры с общественностью в борьбе с правонарушениями // Проблемы участия общественности в борьбе с преступностью. М., 1978. 2. Введение в теорию государственно-правовой организации социальных систем / Под общ. ред. Е.Б. Кубко. К., 1997. 3. Бандурка О.М., Соболев В.О., Московец В.І. Партнерські взаємовідносини між населенням і міліцією. Харків, 2003. 4. Философский энциклопедический словарь / Сост. С.С.Авернищев, Э.А.Араб-Оглы, Л.Ф.Ильичев, С.М.Ковалев, Н.М.Ланда. М., 1989. 5. Философский энциклопедический словарь / За ред. П.Н. Федосеева, С.М. Ковалева. М., 1980. 6. Філософія: Навчальний посібник / Заг. ред. І.Ф. Недольного. К., 1997. 7. Наумкин Ю.В. Взаимодействие с учреждениями массовой информации в борьбе с преступностью. Ташкент, 1999. 8. Резвых В.Д., Складов І.А. Взаимодействие в процессе административно-правового обеспечения режима социалистического хозяйствования. Горький, 1977. 9. Философский энциклопедический словарь. М., 1983. 10. Шванков В.М. Теоретичні основи координації і взаємодії в органах внутрішніх справ. М., 1978. 11. Столяренко Л.Д. Основы психологии. Ростов-на-Дону, 1999. 12. Руденский Е.В. Социальная психология: курс лекций. М., 1999. 13. Общение и оптимизация совместной деятельности / Под ред. Андреевой Г.М., Яноушека Я.В. М., 1987. 14. Афанасьев В.Г. Системность и общество. М., 1980. 15. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підручник / За ред. Ю.Ф. Кравченка. К., 1999.

Надійшла до редколегії 14.03.05

Ю.І. Коваленко

ПРАВОВИЙ СТАТУС СПІВРОБІТНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН

Дослідження правового статусу працівників правоохоронних органів інших держав завжди становить значний науковий і практичний інтерес.

Це пов'язано з тим, що боротьба зі злочинністю й іншими правопорушеннями вимагає постійного удосконалювання професійної діяльності правоохоронців, що неможливо без вивчення зарубіжного досвіду, який дозволяє розробити оптимальну модель їх правового статусу з урахуванням сучасних загальносвітових тенденцій і викликів злочинності державі та суспільству.